

Dr hab. Piotr Borowiec, prof. UJ
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Mateusza Kamionki, pt.:
„Wzory zmiany społeczno-politycznej w świadomości ukraińskich
studentów”, napisanej w Instytucie Politologii, na Wydziale
Politologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie
pod kierunkiem dr hab. Łukasza Zweiffela, prof. UP oraz dr hab.
Radosława Marzęckiego.**

Recenzowana rozprawa mgr. Mateusza Kamionki wpisuje się w coraz liczniejsze w ostatnich latach w nauce, rozważania nad zmianami i kondycją ukraińskiego społeczeństwa oraz jego szansami na dalszy rozwój. W XXI wieku tematyka ukraińska stała się wyjątkowo aktualna i ważna, m. in.: w wyniku wybuchu tragicznego konfliktu zbrojnego w Donbasie. Dlatego, również z tych powodów wymienione zagadnienia stały się przedmiotem coraz większej liczby tekstów naukowych oraz konferencji. W recenzowanej pracy, rozważania nie dotyczą jednak bezpośrednio całego narodu ukraińskiego, lecz jednej, wyjątkowo ważnej grupy społecznej dla jego przyszłości: młodzieży, a jeszcze dokładniej grupy ukraińskich studentów. Automatycznie badanie świadomości studentów jest także badaniem społeczeństwa. Świadomość studentów jest wytworem nie tylko przeszłości, ale formuje ją teraźniejszość, działań byłych i dokonujących się, jest wytworem „ważnych społecznie postaci” dla studentów. Nawet pobieżna wiedza na temat zmian społecznych uzmysławia jak ważna jest to grupa społeczna, jaką rolę pełniła w historii, dla wielu społeczeństw, szczególnie europejskich, w trudnych, radykalnych momentach zmiany, w okresach „zawiśnięcia na krawędzi czasu”, doświadczenia przez jedną generację nieciągłości¹. Nie ulega wątpliwości, że po odzyskaniu niepodległości, zmiana zdominowała teraźniejszość społeczeństwa ukraińskiego. Dotyczy ona prawie wszystkich idei, instytucji i struktur życia społecznego. Można nawet powiedzieć, że czasami, niektóre ze zmian, np.: polityczne przekraczają możliwości indywidualnego doświadczenia, poprzez swoje niespodziewane pojawienie się, gwałtowność zachodzenia, wysokie, trudne do zaakceptowania konsekwencje dla wielu rodzin. Natężenie zmian na Ukrainie bez wątpienia „przygniata”, a tym samym przyczynia się do społecznego zagubienia wielu jednostek, jest źródłem traumy dla mieszkańców Ukrainy.

¹ B. Misztal, *Teoria socjologiczna a praktyka społeczna*, Kraków 2000, s. 103.

Z powyższych powodów uważam, że zaproponowany przez Doktoranta problem badawczy jest ważny i aktualny. Zgadzam się, ze stwierdzeniami, że w najważniejszych wydarzeniach społeczno-politycznych ostatnich lat na Ukrainie (m. in. Rewolucji na Granicy, Pomarańczowej Rewolucji, Rewolucji Godności) istotną rolę odegrały środowiska studenckie (s. 5). Dlatego należy uznać zaproponowany temat za istotny, „warto skupić na tym problemie uwagę badacza społecznego – politologa” (s. 5). Uważam także, że każdy kolejny naukowy „wgląd” w „mechanizmy” rządzące stawaniem się społeczeństwa ukraińskiego jest potrzebny i cenny dla nauk społecznych, dla ich możliwości dochodzenia do pełniejszej i uprawdopodobnionej wiedzy, a tym samym do przewidywania czyli racjonalnej kontroli zmian społecznych, zgodnie ze stwierdzeniem Auguste Comte: „Zrozumieć, aby przewidzieć, aby zapobiec”. Zaproponowany przez Doktoranta problem badawczy zdecydowanie zbliża badaczy do zbudowania zasobów użytecznej wiedzy, a także służy wypracowaniu „dróg współpracy” między poszczególnymi dyscyplinami społecznymi. Doktorant „zakotwicza” prowadzone badania w obszarze nauk społecznych, przypomina o konieczności korzystania z dorobku historii, socjologii, stosunków międzynarodowych i antropologii, a przede wszystkim politologii (s. 6). Ostatecznie, przydatność wiedzy wynika z jej trafności i jakości, jej możliwości wyjaśniających i predykcyjnych, a na to wpływa sposób wykorzystania dorobku wielu dyscyplin. Do użytecznego charakteru wiedzy naukowej dochodzi się m. in.: poprzez wykorzystanie różnorodnych metod badawczych i modeli wyjaśniających, ale przede wszystkim przez ich umiejętne zastosowanie. Zatem, bez wątplenia temat dysertacji zasługuje na uczynienie go przedmiotem rozprawy na stopień naukowy.

Recenzowana praca obejmuje 321 stron tekstu wraz ze spisami oraz bibliografią. Na pracę składają się: *Wstęp* (6 stron), sześć zasadniczych rozdziałów (pierwszy - 29, drugi - 70, trzeci - 23, czwarty - 93 strony, piąty - 37, szósty - 24), *Zakończenie* (2 strony) oraz *Bibliografia* (21 stron).

We *Wstępie* Autor przedstawił uwarunkowania podejmowania badań nad świadomością studentów ukraińskich. Uwydatnił aktualność podejmowanej tematyki, przypomniał najważniejsze wątki dyskursu naukowego, wypowiedzi osób znaczących dla podejmowanego zagadnienia. Ukazał umiejscowienie dyscyplinowe podejmowanych badań, wymienił sześć problemów badawczych, które miały zostać poddane „szczegółowej obserwacji” (s. 6). Przedstawił główny cel badawczy. Według Niego to „próba pełnego zrozumienia, opisu i wyjaśnienia roli, jaką odgrywali młodzi obywatele Ukrainy, ze szczególnym uwzględnieniem kategorii, w procesach politycznych i społecznych zmian po 1991 roku” (s. 9). *Wstęp* został uzupełniony trzema hipotezami badawczymi, które odnoszą się do szczegółowych celów badawczych zaprezentowanych również we *Wstępie*.

Należy podkreślić, że w zdecydowanym stopniu hipotezy są powiązane z głównym tematem pracy i odnoszą się do występujących w świadomości studentów modeli zmiany społecznej. *Wstęp* uzupełniają informacje o skali przeprowadzonych badań, co pozwoliło Doktorantowi uznać badania „za pionierskie w skali ogólnopolskiej w zakresie problematyki poruszanej w rozprawie doktorskiej” (s. 6).

Rozdział pierwszy recenzowanej pracy jest rozwinięciem podstawowej siatki terminologicznej, stanowi doprecyzowanie teoretyczne służące prowadzeniu dalszej dysertacji. Autor postępuje zatem zgodnie ze stwierdzeniem Jana Woleńskiego, że w tego typu badaniach empirycznych „teoria definiuje przedmiot badań”. Dokonuje jednak wyboru, koncentruje się na gwałtownej zmianie, jaką jest rewolucja. Na potwierdzenie wyboru przytacza wydarzenia po 1991 roku, które nie tyle, miały znamiona rewolucji, ale zostały uznane w dominującym ukraińskim dyskursie, za rewolucje. Wydaje się, że świadomie rezygnuje z większego korzystania z teorii neoewolucjonistycznych, teorii cykli społecznych, marksistowskiego materializmu historycznego, teorii podmiotowości czy stawania się społeczeństwa. Jednocześnie Autor dostrzega pewien cykl, cykliczne rewolucje i udział w nich studentów. Dopelnieniem tego rozdziału teoretycznego są rozważania na temat młodzieży, charakteru tej zbiorowości, jej składu, kryterium uznawania jednostek za młodzież. Przedstawiono naukowe definicje tej grupy społecznej oraz próbę odpowiedzi na pytania dlaczego młodzież uznawano za czynnik zmian, ukazano determinanty aktywności politycznej młodzieży. Jednak ogólną specyfikę protestów studentów przedstawiono dopiero w rozdziale trzecim (ss. 110-112). Rozdział zamykają informacje o strukturze społeczeństwa ukraińskiego oraz o miejscu i znaczeniu w niej młodych obywateli. Ta część pracy przygotowuje ramę teoretyczną dla dalszych badań, a w niektórych kwestiach przedstawia podstawowe rozważania dotyczące przyczyn stanu świadomości społeczno-politycznej młodych Ukraińców.

Następny rozdział, drugi, stanowi rozbudowanie wiedzy, że świadomość młodych Ukraińców jest także wynikiem występujących na przestrzeni dziejów form zaangażowania i walki stosowanych przez przodków. Innymi słowy, przytaczając stwierdzenia klasyka socjologii Karola Marksa „*Ludzie sami tworzą swoją historię, ale nie tworzą jej dowolnie, nie w wybranych przez siebie okolicznościach, lecz w takich, w jakich się bezpośrednio znaleźli, jakie zostały im dane i przekazane. Tradycja wszystkich zmarłych pokoleń ciąży jak zmora na umysłach żyjących*”². Doktorant próbuje wykazać (co oczywiście jest jak najbardziej uzasadnione, ale wyjątkowo trudne), że istnieje znaczący związek

² K. Marks, *Osiemnasty Brumaire’a Ludwika Bonaparte*, [w:] K. Marks, F. Engels, *Dzieła wybrane*, t. I, Warszawa 1949, s. 229.

pomiędzy historyczną spuścizną państwa i społeczeństwa a współczesnymi zjawiskami społeczno-politycznymi na Ukrainie. W tym celu sięga po wybrane przez siebie, jego zdaniem najważniejsze „*etapy historyczne tworzenia się współczesnej Ukrainy*” (s. 40). Odwołuje się do wyjątkowo skomplikowanych początków państwowości Ukrainy, okresu Rusi Kijowskiej, następnie okresu senioratu, Hetmańszczyzny, wielkich powstań, walki o niepodległość w okresie wielkich wojen, w tym, czasu II wojny światowej oraz trudnego okresu bycia częścią Kraju Rad. Rozdział jest chronologiczną próbą ukazania trudnych historycznych losów Ukrainy, w której istotną rolę odgrywa Doktorant, nadający większe znaczenie jednym wydarzeniom, pomniejszając rangę innych. Nie ma w tym nic złego, trudno bowiem na 70-ciu stronach wyczerpująco omówić skomplikowaną, przepełnioną sporami i traumatycznymi wydarzeniami historię Ukrainy.

Rozdział trzeci, według założeń Autora rozprawy doktorskiej jest w dużej części kontynuacją rozdziału wcześniejszego. Zaproponowany tytuł rozdziału „*Zmiany społeczno-polityczne w okresie niezależności*” oddaje w dużej części zawartość i rolę dla całości dysertacji doktorskiej. Choć fragment „*specyfika protestów studenckich*” (ss. 110-112) bardziej pasuje do rozdziału pierwszego. Rozdział rozpoczyna się od przedstawienia zaangażowania młodzieży w okresie przełomu lat 80/90-tych, w czasie tzw. „demokracji mityngowej”. Następnie koncentruje się na współczesnym kontekście zmian administracyjno-terytorialnych Ukrainy, omawia aktualny podział administracyjny, istotne i ważne dla prowadzonych rozważań konteksty etniczno-kulturowe oraz wymiar językowy obywateli Ukrainy.

Rozdział następny, czwarty, ma zdecydowanie większe znaczenie dla konstrukcji pracy i w całości wpisuje się w realizację wytyczonych celów badawczych. Autor sięga dalej do historii najnowszej, w tym do dziejów ruchów społeczno-politycznych w Ukrainiejskiej Republice Radzieckiej, w latach 80-tych XX wieku. Na tym przykładzie ukazuje jak wspólna idea niepodległości Ukrainy jednoczyła (we wspólnym działaniu), ludzi o różnych życiorysach, a przede wszystkim poglądach społeczno-politycznych. W dalszej części rozdziału nie tylko omawia poszczególne ruchy młodzieżowo-studenckie o nastawieniu politycznym, ale przypomina inne, np.: ruchy kulturowe, edukacyjne. Ukazuje ich formy zorganizowania, przebieg tworzenia, etapy powstawania, podejmowane działania (często bardzo szczegółowo), a przede wszystkim stawiane sobie cele i zadania, preferowane wartości i wyznawane ideologie. Omawianie działalności ruchów oraz zaangażowania studentów wplata w przebieg wydarzeń takich jak: Pomarańczowa Rewolucja czy Rewolucja Godności. W ten sposób działalność organizacji studenckich otrzymuje konkretny, realny i szczegółowy wymiar. Zaangażowanie studentów staje się realne za pomocą dokładanych relacji, opisu

przebiegu wydarzeń tworzących współczesną politykę ukraińską. Niezmiernie interesującym fragmentem jest opis zaangażowania studentów w związku z wojną w Donbasie, w 2014 roku. Szczególnie po tym jak prezydent Petro Poroszenko zmienił dwa akty prawne „O częściowej mobilizacji”, zwalniając studentów, aspirantów, doktorantów oraz wykładowców z obowiązku walk na froncie. Niestety w tekście nie ma informacji ilu z nich, po decyzji prezydenta, na własną prośbę zostało na polu walki.

Kolejny rozdział, piąty, stanowi przedstawienie badań ilościowych przeprowadzonych wśród 1043 studentów (studiów dziennych) wytypowanych uczelni wyższych na Ukrainie. Badania przeprowadzono na czternastu uczelniach, znajdujących się na całym terytorium państwa ukraińskiego.

Rozdział szósty zatytułowany: *„Wzory zmian społeczno-politycznych w świadomości ukraińskich studentów – analiza jakościowa”*, stanowi z kolei przedstawienie wyników badań, które osiągnięto za pomocą drugiej podstawowej dla pracy metody badawczej, tym razem jakościowej czyli pogłębionego wywiadu indywidualnego. Wywiady zostały przeprowadzone z 16 studentami z różnych regionów Ukrainy, najczęściej z dużych ośrodków akademickich.

W trzystronicowym *Zakończeniu* Autor podjął próbę podsumowania prowadzonych rozważań i przedstawienia własnych wyników badań. Jest to tym bardziej uzasadnione, że w całej pracy Doktorant rzadko kusi się (poza rozdziałami piątym i szóstym) o próby dokonywania uogólnień i podsumowań. Pisze o nowatorskim charakterze badań, potrzebie prowadzenia badań nad tym zagadnieniem, podkreśla zasługi młodzieży studenckiej dla ukraińskiej niepodległości na początku 90-tych lat, dokonuje oceny marzeń i celów młodzieży oraz przekonuje, że *„lektura rozprawy doktorskiej rzuca nowe światło na udział młodego pokolenia w najnowszej historii Ukrainy”* (s. 292). Najważniejsze jednak, że Doktorant wspomina o testowanych hipotezach pisząc *„Rewolucyjny model zmian społeczno-politycznych jest istotnie zakorzeniony w tradycji politycznej Ukrainy. Studenci w badaniach zauważają związek wspomnianego modelu z historią swojego kraju, a cykl rewolucyjny dostrzegają przede wszystkim w okresie niezależności, tj. po 1991 roku”*. (s. 292).

Przedstawiona wyżej struktura rozprawy doktorskiej rozpoczyna się od teoretycznego uszczegółowienia problemu badawczego. Dwa pierwsze rozdziały rzeczywiście stanowią podstawę dla analizy następującej w kolejnych rozdziałach pracy. Gdy spojrzymy na zawartość wymienionych „filarów” okaże się, że składają się na nie zagadnienia wprowadzające, teoretyczne i definicyjne, omówienie podstawowych pojęć teoretycznych istotnych dla dysertacji oraz przypomnienie historii, przebiegu trudnej drogi Ukrainy przez całe stulecia do niepodległości. Warto dodać, że owo „doprecyzowanie” teoretyczne ma

zdecydowanie szerszy charakter. Pojawia się w wielu miejscach, w kolejnych rozdziałach.

W przedstawionym kształcie struktura pracy jest logiczna i spójna, koresponduje z zaproponowanym problemem badawczym, jego uszczegółowieniem oraz wytyczonymi celami pracy. Choć wydaje się, że rozdziały drugi oraz trzeci częściowo na siebie nachodzą, tzn. podrozdział „*Młodzież i studenci w strukturze społeczeństwa*” (s. 33) z powodzeniem może znaleźć się w rozdziale trzecim. Pozostałe rozdziały zostały zaprojektowane poprawnie, oddają zasadniczy schemat algorytmu procesu badawczego.

Wartością dodaną recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr. Mateusza Kamionki jest:

- wybór ważnego z punktu widzenia nauki problemu badawczego, istotnego z naukowego punktu (brak wiedzy na ten temat) oraz praktycznego, możliwości „modelowania” rozwoju ukraińskiego społeczeństwa;
- zastosowanie do prowadzonych badań dorobku wielu dyscyplin, tj. nauki o polityce, historii, socjologii, stosunków międzynarodowych i antropologii;
- wykorzystanie różnorodnej metodologii, począwszy od metod ilościowych, jakościowych po metodę historyczną i analizę systemową;
- zastosowanie pogłębionego wywiadu (individual depth interview - IDI) metody jakościowej do uzupełnienia, pogłębienia wyników otrzymanych za pomocą metody ilościowej;
- oparcie projektu badań na postpozytywistycznym paradygmacie nauki, czyli koncentrowaniu się głównie na „odkrywaniu” stanu świadomości studentów;
- poprawne przeprowadzenie operacjonalizacji problemu badawczego, w tym doprecyzowanie podstawowych pojęć teoretycznych (zawężenie pola badawczego i zbudowanie trzonu siatki pojęciowej);
- umiejętne opracowanie rysu wydarzeń historycznych, ukazanie dziejów i historii Ukrainy, „w pigułce”, na siedemdziesięciu stronach;
- umiejętne podejście do realizacji podstawowego celu badawczego, jakim była „próba pełnego zrozumienia (...) w procesach politycznych i społecznych zmian po 1991 roku” (s. 9);
- wykorzystanie bazy źródłowej, szczególnie w języku ukraińskim oraz angielskim;
- zastosowanie swoistych badań terenowych, poprzez uczestnictwo Doktoranta w wielu opisywanych wydarzeniach;
- nastawienie badawcze, polegające także na próbie przygotowania wyników badań mających zastosowanie praktyczne, do zmiany i kształtowania polityki ukraińskiej;

- umiejętnie i czytelne, za pomocą wykresów i tabel przedstawienie wyników badań empirycznych;

- sformułowanie interesującej, ważnej tezy o występowaniu w modelu historycznym cyklicznie występującego modelu zmian społeczno-politycznych, o charakterze gwałtownym – rewolucyjnym. Ma on być dla studentów jednym z najskuteczniejszych sposobów działania politycznego, uczestnictwa w systemie politycznym, czyli trzonem ich kultury politycznej.

- umiejętnie „wplątanie” w prowadzą refleksję badawczą nad wzorami zmiany społeczno-politycznej, zjawiska i pojęcia kultury politycznej;

- zafascynowanie Doktoranta tematem swoich badań. Uważam, że tylko tego typu badacze, „z pasją” są w stanie dokonywać znaczących odkryć naukowych.

Niektóre jednak rozwiązania, wybory Doktoranta nasuwają pewne wątpliwości, dlatego należy je przypomnieć. Oparcie badań w dorobku teoretycznym socjologii, szczególnie socjologii zmiany społecznej, przy problemie badawczym *„Wzory zmiany społeczno-politycznej w świadomości ukraińskich studentów”*, powinno odwoływać się także do innych modeli/wzorów zmiany, np.: do teorii neoewolucjonistycznych, teorii cykli społecznych, marksistowskiego materializmu historycznego oraz teorii podmiotowości, socjologii historycznej czy stawania się społeczeństwa. Przynajmniej niektóre z tych teorii powinny być przez Doktoranta uwzględnione nie tylko w części teoretycznej, ale i w badaniach empirycznych.

Dobrze byłoby, np. sięgnąć do dorobku socjologii historycznej i zastanowić się czy opisywane zmiany nie można przedstawić w ujęciu społeczeństwa poddającego się zmianom i procesom, będącego siatką stosunków społecznych, w których występuje nie tylko napięcie i konflikt, ale także harmonia i kooperacja. Te zmiany przybierają charakter kumulatywny, każda faza jest „wytworzonym” rezultatem a zarazem punktem wyjściowym kontynuacji procesu w przyszłości. Mam wątpliwości czy w historii Ukrainy nie można by się dopatrzyć także elementów kooperacji, harmonii, współpracy i rozwiązywania wspólnego problemów.

Przyjęcie na podstawie analizy historycznej, jedynie modelu rewolucyjnego osłabia katalog ustaleń teoretycznych służących operacjonalizacji badań. Nie koresponduje (w pełni) z przyjętym problemem badawczym, który mówi o wzorach (wielu) zmiany społeczno-politycznej. W tym kontekście, w tekście brakuje przynajmniej próby refleksji nad tym problemem, czy istotnie wszystkie wymienione wydarzenia na Ukrainie, do których odnosi się termin „rewolucja”, rzeczywiście zgodnie z podejściem nomotetycznym, są rewolucjami. Czy istotnie mamy tam do czynienia tylko z tym wzorem? Innymi słowy, czy nie mamy tutaj do czynienia z symboliczną i ideologiczną działalnością

„tworzenia historii” przez tych, którzy mają w tym interes polityczny. Moim zdaniem taka refleksja jest szczególnie ważna w XXI wieku, gdy termin „rewolucja” uległ całkowitej dewaluacji. Właściwie nic nie znaczy, trudno by coś znaczył gdy jest powszechnie używany, stosowany do reklamy nowego produktu, np.: proszku do prania, gdy producent zapewnia, że jego zastosowanie to prawdziwa rewolucja. Mam nadzieję, że w tym wypadku nie mamy do czynienia z takim zabiegiem, tzn. że analizowane wydarzenia mają cechy rewolucji oraz, że jest to wzór dominujący u studentów.

Należy także wspomnieć o innych niedociągnięciach w pracy, czy niezrealizowanych celach:

- pomyłkach, które powinny być usunięte w czasie korekty, np.: na stronie 228 zakwalifikowano narzędzie (kwestionariusz) do metody jakościowej, zamiast ilościowej;

- nie sądzę by osiągnięte wyniki spełniły oczekiwania Doktoranta w zakresie możliwości przewidywania i wnioskowania o rozmaitych potencjalnych scenariuszach przyszłościowych dla państwa i społeczeństwa ukraińskiego (zob. s. 10);

- brak próby podsumowania rozważań historycznych, przynajmniej próby wyciągnięcia bardziej systematycznych wniosków z historii Ukrainy, ukazania w większym stopniu tego marksowskiego obciążenia, tej „tradycji wszystkich zmarłych pokoleń” ciężącej na umysłach następców, kolejnego pokolenia Ukraińców;

- testowanie hipotez uważam za prawidłowe, ale nasuwa się spostrzeżenie, że należało „wydobyć” od respondentów, czyli zadać im dodatkowe pytanie o to jakie „wnioski” płyną dla nich z historii, w kontekście stosowanych przez przodków modeli/wzorów zmiany społeczno-politycznej;

- małej ilości, moim zdaniem, wniosków własnych, wyniesionych z obserwacji, osobistego uczestnictwa w niektórych opisywanych wydarzeniach;

- istotnym błędem jest brak w aneksie narzędzia badawczego, kwestionariusza, który służył do badań ilościowych. Umieszczenie i prezentowanie pytań w rozdziale piątym, nie zmniejsza tego braku. Kwestionariusz podobno składał się z 86 pytań oraz metryczki (s. 228).

Największym jednak niedociągnięciem jest tragiczny poziom przygotowania przypisów w całej pracy. Prace zbiorowe tracą ten status i stają się monografiami (zob. np. przypis 6 czy 7). Źródła w przypisach często tracą wydawnictwa (np. przypis 6, 58, 70 czy 452), większość przypisów została jednak w nazwy wydawnictw zaopatrzona. Jednak często ich sposób zapisu, szczególnie w anglojęzycznych źródłach jest nieprawidłowy (np. przypis 214 – wyd. Yale University Press). Takich i podobnych nieścisłości jest zdecydowanie więcej. Szczególnie brakuje w pracy jednego przyjętego schematu sporządzania

przypisów. Muszę zatem stwierdzić, że Doktorat nie nabył jeszcze tej umiejętności, tak charakterystycznej dla naukowców.

Spis źródeł bibliograficznych, na które składają się źródła polskie, ukraińskie i anglojęzyczne został ujęty na dwudziestu jeden stronach. Wśród pozycji anglojęzycznych znajduje się też wiele pozycji zasadniczych i istotnych dla problemu badawczego. Zwraca uwagę znaczna liczba pozycji z ostatnich lat, co świadczy o dobrym zaznajomieniu się Doktoranta z najnowszą wiedzą dotyczącą podejmowanego przez niego tematu. Dobór źródeł uważam za właściwy.

Niezmiernie ważnym elementem dysertacji jest jej język. Autor posługuje się poprawnie językiem polskim, odpowiednio ujmuje zagadnienia teoretyczne i metodologiczne. Praca jest w miarę dopracowana pod względem językowym, estetycznym. Tę ocenę pomniejszają drobne uchybienia stylistyczne, literówki, braki spacji, kropek, itd. Osobnym elementem jest przygotowanie przypisów, które nie świadczą dobrze o rzetelności w pracy naukowej Doktoranta.

Z przekonaniem wyrażam opinię, że rozprawa doktorska mgr. Mateusza Kamionki, pt.: „*Wzory zmiany społeczno-politycznej w świadomości ukraińskich studentów*”, prezentuje dobry poziom naukowy. Dojrzałość przemyśleń widoczna jest w „przygotowaniu” założeń teoretycznych oraz w wyborze podstawowych metod badawczych, służących przetestowaniu głównych hipotez pracy. Przedstawione wyżej uwagi nie obniżają jej wartości, mają charakter polemiczny. Doktorant nie tylko wykazał dobrą znajomość literatury polskiej, ukraińskiej i zagranicznej, ale przede wszystkim wykazał się umiejętnością prowadzenia badań naukowych. Szerokie i umiejętne stosowanie pojęć z zakresu socjologii, szczególnie socjologii zmiany społecznej, historii dowodzą, że Doktorant jest przygotowany do badań naukowych. Zostało to potwierdzone w samodzielnym i sprawnym prowadzeniu badań teoretycznych, wyborze metod badawczych, weryfikowaniu hipotezy oraz wyciąganiu i przedstawianiu wniosków.

Reasumując, przedstawiona do recenzji praca jest dowodem umiejętności samodzielnego prowadzenia badań przez Doktoranta. Praca jest przemyślana i dojrzała zarówno pod względem merytorycznym jak i formalnym. Rozprawa spełnia formalne wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Stawiam zatem wniosek o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Piotr Borowiec

Kraków 2019.11.06.